

РСР /Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. Збірник документів. Т.ІІ (1941-1960). -К., 1961.-С.575; 7. Народне господарство УРСР в 1963 р.,С.442; 8. ЦДАВО України. -Ф.166. -Оп.15. -Спр.2953. -Арк.7; 9. Там само. -Спр.3500. -Арк.29; 10. Там само. -Спр.4782. -Арк.11; 11. Там само. -Арк.7; 12. Там само. -Арк.11; 13. Там само. -Арк.6; 14. Там само. -Арк.7; 15. Там само. -Спр.4951. -Арк.8; 16. Там само. -Арк.9; 17. Там само. -Спр.5437. -Арк.5-6; 18. Там само. -Арк.18; 19. Там само. -Арк.22; 20. Там само. -Арк.29; 21. Падалка С.С. Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. XX століття. К., 1995.-С.194; 22. Філіпчук Г. Бюджет – 2001: Освіченість чи економія освіченості? //Голос України. - 2000. - 28 листопада.; 23. Кремень В. “Шкільний автобус” - це автобус, який перевозитиме нашу націю у XXI століття /Освіта України. - 2001. -13 червня.

К.І. Левчук

НЕФОРМАЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ (1986-1988 РР.)

Політика демократизації та гласності, проголошена новим керівництвом Комуністичної партії на чолі з М. Горбачовим в 1985-1987 рр., привела до різкого сплеску громадської активності населення. Можливість вільно висловити свою думку (хоча б в колі однодумців) з питань екології, “білих плям” історії, оцінити становище національної мови та культури, а то й просто краще організувати своє дозвілля привела до появи так званих неформальних організацій. Значна частина з них були молодіжними.

Херсонський міськком ЛКСМУ в 1987 р. видав брошуру під назвою “Дозвілля молоді: неформальні самодіяльні об’єднання та стереотипи”, в якій було зроблено спробу осмислити нове суспільно-політичне явище. Неформальні аматорські об’єднання молоді визначались як різноманітні самодіяльні, що виникли стихійно, без впливу державних та компартійних структур, групи молоді, які об’єднувалися на основі спільності інтересів.¹

Тільки в 1989-1990 рр. науковці стали визначати дефініції та типології неформальних структур та рухів. Так, А. Громов, О. Кузін вважали, що неформальні об’єднання це – добровільні самодіяльні суспільні формування, які виникли за ініціативою “знизу”, які діють в інтересах своїх членів незалежно від цілі та характеру об’єднання.² На думку А. Разумкова, самодіяльні та неформальні об’єднання не тотожні. На його погляд, якщо самодіяльні організації об’єднують молодих людей на основі особистої зацікавленості у спільній діяльності на основі самоуправління з метою реалізації спільного інтересу в різних сферах суспільного життя, то неформальні об’єднання, в основному, орієнтуються на міжособистісне спілкування, задовольняють свої соціально-психологічні потреби.³ В. Кононов взагалі відкидав поділ суспільних структур на формальні та неформальні, вважаючи, що останні існують як і за межами, так і всередині формальних.⁴

Ряд вчених розглядали неформалів як учасників організацій, які діють поза рамками офіційно існуючих інститутів. Реєстрація у відповідних органах виконавчої влади формалізує їх існування. Тому більш вдалим терміном, який характеризував би громадський рух у другій половині 80-х років, на їхню думку, є “самодіяльний громадський рух”.⁵

Л.Я. Угрин пропонує замінити вираз “неформальні організації” на “нетрадиційні суспільні об’єднання”. Основними ознаками нових суспільних організацій, на думку дослідниці, є альтернативність та опозиційність щодо традиційних суспільних організацій. Їх характерними особливостями були: спонтанність виникнення “знизу”, домінування горизонтальних міжособистісних зв’язків, орієнтація на особистості, організаційна аморфність та нестабільність.⁶

На нашу думку, визначення “неформальний” не належать до суто юридичних термінів. Він є характеристикою організаційного устрою організації (принаймні у період перебудови). Неформальні об’єднання стали своєрідними протогромадськими організаціями, єдино можливим варіантом реалізації та захисту прав і свобод громадян в умовах декларованої перебудови. Поява неконтрольованих та несанкціонованих владою організацій активізувала громадянську позицію населення, дала поштовх розгортанню національно-демократичного руху, сприяла утвердженню елементів громадянського суспільства в Україні. Послаблення тотального контролю над суспільно-політичним життям, на думку ініціаторів перебудови, мало сприяти оздоровленню ситуації у країні та посилити авторитет КПРС-КПУ. На практиці це призвело до появи

різноманітних об'єднань та груп, які піддавали критиці політику партії, її соціально-економічний курс.

Значного поширення в Україні в 1986-1988 рр. набув рух за створення політичних клубів. Клуби об'єднували соціально активну частину молоді, зокрема, студентів, учителів, викладачів вузів, інженерно-технічних працівників, окремих робітників. На початок квітня 1988 р. в Україні діяло понад тисячу політичних та дискусійних клубів.⁷ Більшість із них перебувала під партійним впливом, але ряд клубів виступали з різкою критикою політики правлячої комуністичної партії.

В травні 1987 р. відбулася установча конференція Всесоюзного соціально-політичного клубу (ВСПК). Відділення ВСПК виникли в Києві, Львові, Харкові, Херсоні, Сімферополі, Миколаєві. Координатором ВСПК в Україні було обрано І.Купку, студента Київського університету. Членом ради ВСПК був Є. Патрікеєв, студент Львівського університету.⁸ В Києві було утворено об'єднання соціально-політичних клубів (ОСПК), до якого входили клуби "Лонжюмо", "Більшовик", "Батьківщина", "Тверезість" та ін. В заяві ОСПК з приводу передової статті "Демократія та ініціатива", вміщеної в газеті "Правда" 27 грудня 1987 р., відзначалось: "У нашому об'єднанні є групи, які виступають за створення опозиційних (але марксистсько-ленінських) партій. Ми не в усьому і не завжди погоджуємося з настановами КПРС, хоча підтримуємо очолювану нею перебудову. Ми хочемо повернення до ленінізму, підданого забуттю Комуністичною партією в тридцятих роках і до цих пір не відновленого."⁹

Прагнення молодих радикалів до "очищення" комуністичної ідеї проявилось і в Маніфесті політичного клубу "Більшовик". В ньому, зокрема, відзначалось: "Політичний клуб "Більшовик" є політичною організацією революційної молоді, яка стоїть на позиціях марксизму-ленінізму і ставить собі за мету створення марксистсько-ленінської робітничої партії. КПРС не може вирішити економічні та політичні проблеми, які стоять перед нашою країною. КПРС перетворилася з пролетарської партії в загальнонародну, що перетворило КПРС з марксистсько-ленінської партії у дрібнобуржуазну з майже марксистською фразою."¹⁰

Ряд клубів пропонували досить своєрідні підходи в сприянні перебудові та демократизації суспільства. Так, громадсько-політичний клуб (ГПК) "Демократизація", створений у Полтаві в 1987 р., в проекті Програми-максимум вважав за необхідне втілити в життя наступні принципи: в галузі економіки – сприяти самостійності підприємств; прагнути поєднати товарно-грошові відносини з централізованим плануванням; впровадити переважно економічні методи управління народним господарством. Пропонувався варіант радикальної реформи виборчої системи, згідно з яким Ради народних депутатів повинні складатися з представників трудових колективів, громадських організацій та громадян за місцем проживання.¹¹ Єдиною силою, здатною протистояти бюрократичним структурам, ГПК "Демократизація" вважала Ради трудових колективів.

Конференція політичних клубів комуністичного спрямування, яка відбулася в Москві в серпні 1989 р., проголосила створення Союзу марксистів. В роботі конференції взяли участь представники українських організацій: "Свобода, рівність, братерство" (Київ) та "Добра воля" (Ялта). В інформаційному повідомленні, підготовленому за результатами зустрічі, було окреслено головні цілі та завдання новоствореної організації. Метою діяльності було визначено побудову комуністичного суспільства, основною рисою якого має стати суспільна власність на засоби виробництва. Умовою суспільного управління виробництвом має стати перехід до повного громадського самоуправління з подальшим знищенням всіх державних інститутів та органів примусу. Для досягнення таких цілей Союз марксистів вважав за необхідне створити Комуністичну робітничу партію. КПРС, на думку марксистів, давно перестала служити інтересам робітничого класу та будівництву комунізму, стала захисником інтересів бюрократії, готуючи ґрунт для реставрації капіталізму.¹²

Захоплення ліворадикальною фразою, віра в непогрішимість ідей та вчинків вождів світового пролетаріату, явний утопізм запропонованих громадськості ідей, намагання знайти підтримку в середовищі робітничого класу, який досить байдуже реагував на ідеї "більшовиків", привели до поступового припинення діяльності новоявлених революціонерів.

Протягом 1987 р. до ЦК ЛКСМУ стала надходити інформація про те, що ряд членів ВЛКСМ виступали із антирадянськими та націоналістичними заявами. Серед тих, хто робив такі висловлювання, були учні профтехучилища з Івано-Франківська, співробітники “Донбасканалбуду” (м. Донецьк), молодь дніпропетровських загальноосвітніх шкіл. Секретар комітету комсомолу факультету конструювання й будівництва одеського інженерно-будівельного інституту М. Мориляк прагнув створити з числа студентів-вихідців із Західного регіону України групу націоналістичного характеру. У Дніпропетровську була створена неофашистська група “Чорні вовки”.¹³

В серпні 1987 р. в Києві з ініціативи колишніх дисидентів було організовано “Український культурологічний клуб” (УКК). Влада відмовилася зареєструвати організацію, тому засідання клубу проходили на квартирах. Піддаючи критиці існуючу радянську систему, учасники клубу звернулися водночас до історії української державності, розглядали питання національної самобутності, розвитку української культури. На одному з перших засідань історичної секції було заслухано доповідь Одноденко Ф.Ф. “Ленін і марксизм”, в якій стверджувалось, що Ленін побачив у марксизмі лише ідею класової боротьби, але прогледів закладене в ньому діалектико-матеріалістичне розуміння історії. В доповіді “Новітня історія або енциклопедія брехні” доводилось, що кордони СРСР призначені для охорони людей, які бажають виїхати з країни, рятуючись від партійного терору. На окремих засіданнях клубу збиралось близько 300 осіб.¹⁴

Непрогнозований розвиток неформального руху викликав невдоволення та занепокоєння компартійних структур. 1 березня 1988 р. була ухвалена постанова ЦК КППС “Про подолання негативних тенденцій у діяльності деяких самодіяльних об’єднань.” В квітні 1988 р. обкоми партії, Укрпрофрада, ЦК ЛКСМУ, Міністерство культури надали необхідну інформацію ЦК КПУ про самодіяльні організації (саме такий термін використовувався в тогочасних партійних документах) та про методи взаємодії з ними.

Так, у Запорізькій області діяли “рокери” та “металісти” (клуби любителів рок-музики), захистом довкілля займались члени об’єднання “Зелена гілка”, пацифістські настрої були поширені серед членів групи “Вахта миру”. На засіданнях клубу любителів кіно “Сходження” проглядалися nereкомендовані владою кінофільми з наступним їх обговоренням.¹⁵ У Львівській області на початку 1988 р. найбільшу активність проявляли об’єднання “художників-авангардистів”, “Рок-музики”, групи “Довіра”, “Хіппі”, Львівський політично-дискусійний клуб. Значний вплив на неформалів мали члени редколегії самвидавського журналу “Український вісник”, до якої входили Чорновіл В.М., Горинь М.Н., Гель І.А. Випуск журналу було поновлено в серпні 1987 р. З лідерами названих груп правоохоронні органи продовжували проводити “профілактичні” бесіди. Для посилення впливу на неформалів Львівський обком партії рекомендував очолити дискусійний клуб членам КППС.¹⁶

В руслі національного відродження проходило становлення однієї з перших неформальних громадських організацій України – Товариства Лева. 4 липня 1987 р. з ініціативи Львівського міському комсомолу було призначено суботник по благоустрою території міста. На Личаківський цвинтар прийшли члени Товариства охорони пам’яток, клубу молодих вчених, літературної групи “Дзеркало”. Залучення до акцій все більшої кількості людей сприяло створенню національно-демократичної організації. 19 жовтня 1987 р. в клубі Лісотехнічного інституту відбулися установчі збори Товариства Лева. Метою товариства була боротьба за збереження пам’яток історії, сприяння національному відродженню українського народу, збереження чистоти української мови. Засновниками Товариства Лева були Львівське відділення українського фонду культури, Львівський міськком комсомолу, Товариство охорони пам’яток історії та культури, Товариство охорони природи. Членами Товариства були Р. Братунь, Р. Крип’якевич, Н. Матвієнко.¹⁷

В грудні 1987 р. у Львові була створена правозахисна організація “Довіра”. Правоохоронними органами була зірвана спроба поширення в місті активістами цієї організації листівок із вимогами вивести радянські війська з Афганістану. В січні 1988 р. лідери організації Маргорін Н.Б., Балдін А.М. через представників редколегії самвидавського журналу “Гласність” налагодили контакт з членами редколегії журналу “Український вісник” Чорноволем В.М.,

Горинем М.Н. 1 лютого 1988 р. Маргорін Н.Б. передав представникам зарубіжних засобів масової інформації звернення, в якому висловлювався протест із приводу репресій в НДР проти групи “хіппі-пацифістів”.¹⁸

Слід відзначити, що більшість самодіяльних, аматорських організацій створювалися при Будинках культури, профспілкових та комсомольських структурах. Значна частина з них виникла ще на початку 80-х років.

В Одеській області в квітні 1988 р. діяло біля трьох тисяч самодіяльних об'єднань та клубів за інтересами. Порівняно з 1986 р. їх кількість збільшилась в 1,5 рази. Щоб забезпечити свій вплив, партійне керівництво щорічно проводило паспортизацію та атестацію цих неформалів. Згідно з ухвалою обкому комсомолу ряд керівників цих формувань було включено до складу номенклатури обкому, міськкомів та райкомів ЛКСМУ.¹⁹

У Харківській області діяло понад 2,3 тис. аматорських об'єднань, які нараховували понад 100 тис. осіб. За підтримки обкому КПУ було створено 12 політичних студій, 95 політклубів, до яких входило понад 8 тис. учасників. Враховуючи масштаби розгортання неформального руху, при обкомі комсомолу була створена група з соціологів та психологів для дослідження самодіяльних об'єднань молоді.²⁰

Досить скрупульозно підійшов до справи Чернівецький обком партії. Так, за підрахунками референтів обкому, в квітні 1988 р. в області діяло 1142 самодіяльних формувань. З них громадсько-політичного напрямку – 324, виробничо-технічного – 78, природничо-наукового – 125, художнього – 180, фізкультурно-оздоровчого – 107, колекційно-збирацького – 7, соціально-орієнтованого – 247, тверезості – 74 (всього 33 тис. осіб). Було проаналізовано соціальний склад керівників цих об'єднань. Серед них було 173 спеціалістів народного господарства, 37 лікарів, 426 працівників культури та освіти, 21 пенсіонер, 196 партійних, комсомольських, радянських працівників.²¹

Бурхливо розвивався неформальний рух у Києві. В 1988 р. почали діяти ініціативна група товариства “Меморіал”, українознавчий клуб “Спадщина”. Активізували свою діяльність клуби “Громада” Київського університету ім. Т. Шевченка та “Перебудова”, до складу якого входили співробітники та студенти інституту народного господарства. Було завершено організаційне оформлення руху “зелених”. Найбільш активне його крило – група “Небайдужі” – сформувалося під час обговорення проекту будівництва нового залізничного вокзалу. Протягом 1988 р. в Києві було проведено 27 несанкціонованих владою акцій.²²

5 червня 1988 р. в ході мітингу, організованого екологістами на захист Голосіївського лісу, пролунали заклики створити Народну спілку сприяння перебудові (НСПП). Прихильниками цієї ідеї стало близько 200 осіб. Восени 1988 р. спілка провела декілька мітингів, на яких лунали екологічні гасла, вимоги забезпечити демократичні права та свободи, гарантовані Конституцією СРСР.²³ Основна мета діяльності НСПП зосереджувалася на реальному втіленні в життя гасла “Вся влада Радам”; створенні незалежної преси та незалежних профспілок; законодавчому забезпеченні існування різних форм власності; на досягненні економічної самостійності України; ліквідації привілеїв номенклатури; проголошенні реального суверенітету України; забезпеченні прав корінної нації в республіці; захист прав інших народів, які проживали в Україні.²⁴

З розширенням неформального руху активізувалась і робота правоохоронних органів. В інформації Київського міськкому КПУ про виконання постанови ЦК КПРС “Про подолання негативних тенденцій в діяльності деяких самодіяльних формувань” відзначалося, що “з моменту виникнення самодіяльних об'єднань, УВС Київського міськвиконкому в тісній взаємодії з УКДБ УРСР по м. Києву та Київській області, іншими зацікавленими відомствами проводилась робота по вивченню їх ідеологічної спрямованості, складу, програмних документів, виявленню лідерів та активу.”²⁵

Звітувала перед ЦК КПУ про роботу з самодіяльними організаціями й Українська республіканська рада профспілок. У звіті відзначалось, що за 1986-1987 рр. кількість аматорських об'єднань та клубів за інтересами, які були створені при профспілкових організаціях, зроста майже втричі і досягла 30 тис. із загальною кількістю учасників – 1 млн. 347 тис. осіб. 28 відсотків склали об'єднання громадсько-політичного напрямку, 9,2 – виробничо-технічного, 10 –

природничонаукового, 25 – художнього напрямку, 1/7 – фізкультурно-оздоровчого, 3 – колекційно-збирацького напрямку.²⁶

В травні 1988 р. інформація про хід виконання в Українській РСР постанови ЦК КПРС “Про подолання негативних тенденцій у діяльності деяких самодіяльних об’єднань” була відправлена до Москви. Звичайно, дії партійних органів по встановленню контролю за неформалами були подані у виграшному світлі. Зокрема, проведення в ряді областей паспортизації самодіяльних об’єднань та атестації їх керівників стало. з легкої руки референтів ЦК КПУ, загальнопартійним явищем. Як досягнення партійного керівництва республіки відзначалось, що при державних та профспілкових установах культури діяло 45,5 тис. самодіяльних організацій та клубів за інтересами. Більше 70 тис. молодіжних об’єднань було створено при комітетах комсомолу, трудових колективах та при навчальних закладах.²⁷ Лише “деякі націоналістично налаштовані елементи намагаються створити угруповання антисуспільного спрямування, видаючи їх за самодіяльні об’єднання”. До переліку антисуспільних угруповань партійні функціонери віднесли: “Комітет з захисту католицької церкви”, Український культурологічний клуб, Українську асоціацію незалежної творчої інтелігенції.²⁸

Наступним етапом в розвитку неформального руху, на нашу думку, слід вважати утворення Української Гельсінської спілки (УГС). В 1987 р. з таборів до України повернулися активісти правозахисного руху, які розгорнули активну діяльність по створенню опозиційних організацій. В. Чорновіл, Б. Горинь, І. Гель відновили випуск самвидавського журналу “Український вісник”, який став друкованим органом відновленої Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). В липні 1988 р. на її основі було створено Українську Гельсінську Спілку (УГС). УГС ніколи не прагнула масовості. Швидше це була добре організована, з чіткою програмою дій, організація однодумців. Із 495 делегатів з’їзду УГС 29-30 квітня 1990 р., що представляли 2400 членів спілки, майже кожен другий був свого часу засуджений за антирадянську діяльність.²⁹

Український національно-демократичний рух ніколи не був національно обмеженим. Зв’язки, дружні стосунки, особиста приязнь, які виникали під час перебування дисидентів різних національностей у таборах, сприяли налагодженню контактів після їх звільнення. 11-12 червня 1988 р. у Львові було проведено нараду представників національно-демократичних рухів Грузії, Литви, Латвії, Естонії, України, на якій розглядалися шляхи вирішення національного питання в СРСР. У підсумковій заяві, яку від України підписали представники УГГ, висувались наступні вимоги: надання національним мовам статусу державних; вивчення мов усім населенням; функціонування національних мов в усіх сферах державного та суспільного життя республік; право на культурно-національну автономію для національних меншин; повернення на Батьківщину виселених за часів сталінщини народів; необхідність встановлення громадянства кожної республіки; досягнення повного республіканського госпрозрахунку; створення в складі Радянської армії національних військових формувань; проходження строкової військової служби на території республіки.³⁰ Узгодження позицій в надзвичайно важливому для всіх демократичних сил національному питанні сприяло певній синхронізації дій опозиції. Характерною особливістю вимог була їхня відносна поміркованість, відсутність закликів до боротьби за повну незалежність республік.

7 липня 1988 р. була оприлюднена Декларація принципів Української Гельсінської спілки. Потрібно відзначити оперативність роботи Львівського обкому КПУ. Ще в квітні 1988 р. була підготовлена інформація з коротким викладом деяких матеріалів неформальних об’єднань, в тому числі було проаналізовано Декларацію принципів УГС.³¹

В програмному документі УГС відзначалось, що відновлення української державності, яка існувала тільки на папері, було б основною гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, громадянських та політичних прав як українського народу так і національних меншостей, що мешкають на території України. Майбутнє співжиття народів СРСР можливе у формі конфедерації незалежних держав, перехідним етапом до якої може бути федерація суверенних демократичних республік.³² Як вважає А. Русначенко, відсутність в тексті документа закликів до незалежності України була викликана тактичними мотивами, щоб мати можливість

організації працювати легально, підштовхувати громадську думку, бути попереду її, але не відриватися від неї.³³

Організаційний устрій УГС був сформований на принципах федералізму із широким самоврядуванням автономних організацій. На місцях діяли обласні Координаційні Ради (КР). До Всеукраїнської Координаційної Ради (ВКР) обиралися представники обласних організацій спілки та обрані на всеукраїнській конференції УГС керівники основних секцій спілки. Були визначені рекомендовані для всіх автономних організацій форми роботи. А саме: широкий збір інформації з усіх напрямків правозахисної діяльності з використанням зібраного матеріалу на місцях та передача його в обласні КР та виконком ВКР; звернення від імені обласних та інших автономних організацій і груп УГС до місцевих та республіканських органів влади; звернення до уряду СРСР та уряду УРСР із вимогою законодавчих та інших рішень; звернення до урядів інших країн, що підписали Гельсінську угоду, в випадках порушення прав людини й нації; широка пропаганда ідей та вимог УГС через засоби масової інформації, мітинги, збори, демонстрації, підписні листи, листівки, незалежну пресу, інформгентства та пресу країн, що підписали Гельсінську угоду.³⁴ Як показали подальші події, ці методи тиску на владу широко використовувались не тільки УГС, але й іншими неформальними організаціями.

Діяльність УГС протягом 1988 р. відбувалася в складних умовах. По відношенню до її функціонерів застосовувалися репресивні заходи. Однак ВКР наполегливо домогалась розширення діяльності УГС в усіх регіонах України. 18 грудня 1988 р. вона ухвалила резолюцію про активізацію роботи за створення в Україні Народного фронту чи Руху сприяння перебудові.³⁵

Поштовхом у справі створення народного руху сприяння перебудові було проведення у жовтні 1988 р. установчих з'їздів народних фронтів у республіках Прибалтики. В жовтні 1988 р. на екологічному семінарі, який проходив в Спілці письменників України (СПУ), у виступі письменника Ф. Бурлачука прозвучала пропозиція створити Народний фронт України. Вона була підтримана С. Плачиндою. В листопаді при парткомі СПУ створюється ініціативна група сприяння перебудові. В цей же час в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка завдяки активності секретаря партбюро В. Брюховецького також була створена ініціативна група. В січні 1989 р. проект програми НРУ був підтриманий зборами трудового колективу Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка та загальними зборами Київської письменницької організації. 16 лютого 1989 р. проект програми НРУ був опублікований в газеті "Літературна Україна".³⁶ Основною метою НРУ було визначено сприяння діючій владі у створенні й функціонуванні такого демократичного механізму, який служив би розвитку суспільства, ґрунтованого на справжньому народовладді та збалансованій економіці, що відповідає, передусім, потребам українського народу та всього населення України, суспільства, де були б неможливі будь-які порушення соціальних, політичних, господарських та екологічних прав людини.³⁷

Таким чином, неформальні організації стали новим суспільним явищем у суспільно-політичному житті України. Важливе значення для утворення самодіяльних об'єднань мало усвідомлення громадянами України своєї власної національно-культурної ідентичності, заклопотаність станом рідної мови, вивчення історії рідного краю. Спроба КПУ утримати неформалів у руслі офіційної ідеології виявилась невдалою. Незадоволення ходом і темпами реформ призводить до появи масової суспільно-політичної організації – НРУ.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). – Ф.7. – Оп.20. – Спр.3944. – Арк.70; 2. Громов А.В., Кузин О.С. Неформали: кто есть кто? – М., 1990. – С.9; 3. Самодетельные объединения молодёжи: вопросы и ответы. / под ред. А. Разумкова. – К., 1989. – С.8-9; 4. Кононов В.М. Перестройка: молодёжь и социальные инициативы // Неформальная волна (сб. науч. трудов) – М., 1990. – С.39; 5. Неформальное общественное движение : штрихи к портрету / В.А. Щегорцев, А.А. Щегорцев, А.П. Кочетков, Л.Я. Дятченко – Белгород, 1990. – С.3; 6. Утрин Л.Я. Екологічні організації, рухи та партії в системі суспільних об'єднань України.: Автореф. дис. ... канд. політ. наук. – Львів., 1994. – С. 9; 7. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп. 18. – Спр.2074. – Арк.1; 8. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп. 20. – Спр.3944. – Арк.61; 9. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.18. – Спр.2074. – Арк.83; 10. Там само. – Арк.85; 11. Там само – Арк.88; 12. Союз марксистов. Обращение ко всем марксистским группам и отдельным лицам // Пути. – 1989. – №1. – С.19; 13. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп. 18. – Спр.2074. – Арк. 79-82; 14. Там само – Арк.78; 15. Державний архів Запорізької області (далі - ДАЗО). – Ф.ПР-102. – Оп.35. – Спр.403. – Арк. 47; 16. Державний архів

Львівської області (далі - ДАЛО). – Ф. П-3. – Оп.59. – Спр. 104. – Арк. 3-4; 17. Стецюк В. Історія Товариства Лева // Громадські ініціативи. – 1999. – №2(13). – С.10-11; 18. ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.300. – Арк.77; 19. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп. 11. – Спр.1845. – Арк.114-115; 20. Там само. – Арк.140-142; 21. Там само. – Арк.179-180; 22. Державний архів Київської області (далі - ДАКО). – Ф.П-1. – Оп.88. – Спр.479. – Арк.5-6; 23. Гарань О.В. Убити дракона. З історії Руху та нових партій України. – К., 1993. –С.16; 24. Народный союз содействия перестройке. Основные программные принципы.// Пути. – 1989. – №1. – С.18; 25. ДАКО. – Ф.П-1. – Оп.88. – Спр.479. – Арк.20; 26. ЦДАГО України. - Ф.1. – Оп.11. – Спр.1845. – Арк.185; 27. Там само. – Арк. 3; 28. Там само. – Арк.5; 29. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2767. – Арк.18; 30. ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр. 366. – Арк.26-27; 31. ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.327. – Арк.44-46; 32. Українська Гельсінська Спілка. Декларація принципів.// Пути. – 1989. – №1. – С.14; 33. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні (Середина 1950-х – початок 1990-х років). – К., 1998. – С.262; 34. ДАЛО. – Ф.П-3. – Оп.62. – Спр.366. – Арк. 40-41; 35. Інформатор. Хроніка пресової служби УГС. – 1988. – 26 грудня; 36. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2658. – Арк. 20-21; 37. ЦДАГО України – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2660. – Арк.3.

Д.О. Мельников

МОЛОДЬ В УПРАВЛІННІ ВИРОБНИЧИМИ ПРОЦЕСАМИ (80 – ПОЧ. 90-Х РР. ХХ СТ.)

Економічна реформа, яка відбувається в Україні в останнє десятиріччя, передбачає розвиток виробничої демократії, важливою складовою частиною якої є максимальне залучення виробників до управління виробничими процесами. Безперечно, кризовий стан сьогоденної української економіки не сприяє в повній мірі розкриттю суті цього аспекту демократії у сфері виробництва, але це не означає, що він і надалі не стане необхідною умовою демократизації процесів в такій справі, як виробництво матеріальних благ, навпаки, враховуючи особливості менталітету українського народу, специфіку виробничих процесів, віддаючи перевагу новим, більш прогресивним формам господарювання, які базуються на засадах ринкових відносин, враховуючи конституційні положення щодо прав і свобод громадян, участь працівників у сфері управління виробничими процесами, як нам здається, має тенденцію до розвитку.

Враховуючи актуальність цієї проблеми, доцільно проаналізувати досвід трудових колективів по залученню молоді до цієї важливої справи в минулі роки, показати його позитивні і негативні сторони. Вибір теми дослідження є актуальним ще й тому, що молодь представляє досить значний виробничий потенціал країни. Саме їй належить застосовувати на практиці задумане сьогодні, по-новому організувати виробництво, управляти ним.

Аналіз участі молоді в управлінні виробництвом у 80-х – на початку 90-х рр., тобто в період, коли усі сфери суспільного життя, в тому числі і виробнича, знаходились під партійним контролем, повинен дати нам можливість оцінити діяльність громадських органів управління в системі виробництва, показати їх позитивні і негативні сторони з тим, щоб у нових умовах не допускати тих негативних проявів в управлінні виробництвом, розвивати, відновлювати ті форми роботи, які витримали перевірку часом або несправедливо забуті.

Участь молоді в управлінні виробничими процесами відбувалась через систему громадських органів управління, це: спеціальні виборні комісії, які ініціювали партійні, профспілкові та комсомольські органи; постійно діючі виробничі наради; народний контроль; громадські відділи кадрів; ради молодих робітників, молодих спеціалістів; робітничі збори, конференції, збори громадських організацій тощо. Юнаки і дівчата брали участь в управлінні виробництвом, як у загальних для всіх, так і в молодіжних управлінських структурах. Слід зазначити, що основну роль в залученні молоді до управління в виробничій сфері взяв на себе комсомол. Його представники були членами ради об'єднань, підприємств, разом зі своїми старшими колегами по роботі брали участь у розробці планів виробничо-господарської діяльності. Молодь була представлена в комісіях по атестації інженерно-технічних працівників, представників робочих спеціальностей, рад з виробничо-технічного навчання на підприємствах та будовах.

Широкий аспект участі молоді в органах управління виробничими процесами ще не дає